

Dziennikarstwo w szkole

Zagadnienia teoretyczne i propozycje warsztatowe

Krzysztof Flasiński, doktor, adiunkt w Zakładzie Mediów i Komunikowania Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa US, dziennikarz

Uwzględnienie nauki umiejętności dziennikarskich w prowadzeniu zajęć może mieć wiele zalet. Dzięki praktycznym ćwiczeniom uczniów: zyskuje orientację w świecie współczesnym, docenia różnorodność opinii, dowiaduje się, jak wykorzystywać różne style językowe w zależności od miejsca publikacji i odbiorcy. Ponadto, na własnym przykładzie zauważa, jak ważne jest planowanie i realizacja wcześniej ustalonych założeń. Niezwykle ważny jest również nawyk świadomego i krytycznego korzystania z mediów. Zaletą zajęć dziennikarskich jest to, że mogą one służyć urozmaiceniu nie tylko programu nauczania języka polskiego, ale również innych przedmiotów, na przykład historii, a nawet przedmiotów ścisłych.

Celem prowadzenia zajęć z dziennikarstwa w szkole jest nie tylko poszerzenie wiedzy merytorycznej, ale również nabycie umiejętności praktycznych. Dzięki ćwiczeniom i warsztatom dziennikarskim uczniowie dowiadują się, jak jasno formułować obiektywny opis rzeczywistości i wyrażać w sposób klarowny własne poglądy. Nie mniej istotne jest doświadczenie pracy w zespole, w którym każdy członek jest odpowiedzialny za powierzone mu zadanie. W artykule przed-

stawiona zostanie propozycja kompleksowych warsztatów dziennikarskich przygotowana dla uczniów, którzy wcześniej nie mieli styczności z podobnymi zajęciami. Całość ma budowę modułową, co pozwala na przeprowadzenie pełnego toku zajęć lub tylko niektórych części, w zależności od potrzeb i decyzji nauczyciela. Dowolnie można również dostosować czas trwania treningu. Proponowane zajęcia skupiają się na dziennikarstwie prasowym, jednak zasady konstruowania materiału dziennikarskiego oraz organizacji pracy redakcji są podobne w każdym z mediów.

Organizacja pracy

Najbardziej podstawową zasadą jest podział ról wśród uczniów. Obecnie odchodzi się od schematu „każdy pisze to samo”. O wiele lepsze rezultaty przynosi praca w grupach, w których uczniowie mają przypisane funkcje i są odpowiedzialni za wykonanie konkretnego zadania. Jeśli jedna z osób zawiedzie, projekt jako całość nie może zostać uznany za wykonany. W takiej sytuacji powstaje „produkt”, w którym każdy ma swój udział. Niepowodzenie projektu również ma walory dydaktyczne, ponieważ pozwala na przeanalizowanie błędów popełnionych przez grupę. Ten model jest bliższy rzeczywistej pracy redakcji. Korzystniejsze jest również wprowadzenie konkurencji między grupami, a nie – między wszystkimi uczniami indywidualnie. Wskazane jest, aby wszystkie funkcje, łącznie z redaktorem naczelnym, pełnili uczniowie.

Redakcja powinna składać się z dziennikarzy, fotoreporterów, redaktorów i redaktora naczelnego. W przypadku grup zaawansowanych można rozbudować strukturę o pionowy marketingu i techniczny oraz wprowadzić podział na działy: informacyjny, sportowy, kultury, reportażu itp.

Do obowiązków dziennikarzy należy proponowanie tematów artykułów, zebranie informacji, przygotowanie tekstów, ewentualne ich uzupełnienie po uwagach redaktorów. Fotoreporterzy powinni zaproponować i wykonać zdjęcie lub inny materiał graficzny do konkretnego tematu. Redaktorzy pracują na tekstach dziennikarzy, poprawiają je nie tylko pod względem językowym, ale również warsztatowym i merytorycznym, decydują o publikacji materiałów. Redaktor naczelny zajmuje się organizacją i koordynacją działań redakcji, od-

powiada również za efekt. Liczba członków poszczególnych działów zależy, oczywiście, od liczebności grupy. Można przyjąć, że proporcjonalnie na około 3–5 dziennikarzy przypada jeden redaktor. Fotoreporterów nie powinno być więcej niż dwóch. Redaktor naczelny jest zawsze jeden. Korzystniejsze jest tworzenie kilku mniejszych grup, gdzie każdy z dziennikarzy będzie miał istotną rolę do odegrania. Przykładowy skład 10-osobowej grupy: dziennikarze – 6, redaktorzy – 2, fotoreporterzy – 1, redaktor naczelny – 1.

Po rozdziale funkcji członkowie grupy muszą zdecydować, jakiego rodzaju publikacje będą przygotowywać. Najlepszym sposobem jest wskazanie uczniom przykładów. Ze względu na szeroki wybór tematów artykułów, najczęściej wybieranymi tytułami są: „Kurier Szczeciński”, „Głos Szczeciński” (gazeta lokalna/regionalna), „Rzeczpospolita”, „Gazeta Wyborcza” (gazeta ogólnopolska), „Polityka”, „Wprost” (tygodnik opinii) oraz czasopisma wyspecjalizowane o tematyce atrakcyjnej dla całej grupy (sport, muzyka, gry wideo). Należy mieć świadomość, że wybór typu gazety będzie miał swoje konsekwencje w tematyce przygotowywanych tekstów.

Dla starszych i bardziej zaawansowanych uczniów można przygotować ćwiczenie polegające na zredagowaniu dwóch pism o odmiennych profilach. Tutaj najczęściej wybieranym zestawieniem jest opozycja gazeta informacyjna – tabloid. Członkowie grupy wybierają aktualne tematy i przedstawiają je w odmienny, charakterystyczny dla każdej gazety, sposób. W tym ćwiczeniu wykorzystuje się zróżnicowanie stylu językowego, doboru głównych tematów na pierwszą stronę oraz eksponowanie odmiennych faktów z jednego wydarzenia.

Do wyborze tematu należy przygotować koncepcję gazety: liczbę stron i liczbę artykułów. Dla niewielkiej grupy można zrealizować projekt, którego efektem będą dwie strony, z których każda zawiera około sześciu materiałów dziennikarskich. Większe zespoły mogą przygotowywać obszerniejsze wydawnictwa. W takich przypadkach warto wprowadzić podział na strony tematyczne.

Zanim reporter wyruszy w teren, redakcja musi ustalić temat, jaki będzie poruszać tekst. Tematy proponują dziennikarze. Ich atrakcyjność czytelniczą oceniają redaktorzy. Proces ten odbywa się na zebraniu nazywanym kolegium redakcyjnym, w którym uczestniczą wszyscy członkowie redakcji lub jedynie kierownictwo. W dydaktyce praktykuje się kolegia z udziałem wszystkich uczestników projektu.

Kolegium, po dyskusji, akceptuje temat zgłoszony przez dziennikarza i planuje miejsce publikacji. Członkowie grupy muszą podjąć decyzję, czy temat jest atrakcyjny czytelniczo, czy wymaga ilustracji, w którym miejscu gazety zostanie opublikowany. W praktyce szkolnej przyjęto uproszczone rozróżnienie na: materiał główny (tzw. czołówka, najważniejszy i zazwyczaj najobszerniejszy tekst na stronie), materiał pośredni (tekst poruszający mniej istotny temat, zajmujący miejsce pod czołówką), wzmianki (krótkie, często jednoakapitowe informacje zajmujące boczną część strony). Na każdej stronie powinna znajdować się co

najmniej jedna fotografia lub inny element graficzny, przy czym im ważniejszy tekst, tym większe zdjęcie.

Ćwiczenie

Sprawdź, czy wydarzenie (twój pomysł na tekst) jest newsem!

Czy jest zaskakujące dla czytelnika?

Czy przybiera na sile?

Czy trwało dłuższy czas lub niezwykle krótko?

Czy jest aktualne?

Czy pasuje do ogólnej tematyki numeru lub strony?

Czy odnosi się do osób powszechnie znanych, sławnych?

Czy można wskazać konkretnego człowieka jako sprawcę, poszkodowanego lub osobę, która zyskała na danym wydarzeniu?

Czy jest bliskie czytelnikowi?

Czy może poruszyć czytelnika, wywołać emocje?

Czy można wskazać jednoznaczne przykłady (godne potępienia lub pochwały)?

Czy można zobrazować tekst wyjątkowo atrakcyjną ilustracją?

Zbieranie materiału

Dziennikarstwo to nie tylko pisanie. Bez pracy wstępnej nie powstanie żaden materiał redakcyjny. Po ustaleniu i przydzieleniu tematów członkowie grupy pełniący funkcje dziennikarskie rozpoczynają zbieranie informacji. Źródła można ogólnie podzielić na: osoby, instytucje, dokumenty². Oczywiście jest, że większość uczniów korzystać będzie przede wszystkim z zasobów internetu. W tym przypadku należy zwrócić uwagę na dwie kwestie: plagiatu oraz wiarygodności.

Informacje, które przekazuje dziennikarz, powinny być prawdziwe i obiektywne. Z tego powodu do wszelkich źródeł opublikowanych w internecie należy podchodzić z rezerwą, co nie znaczy, że nie można ich wykorzystywać. Strona internetowa przedsiębiorstwa lub instytucji jest równie warta cytowania, jak zapisy w dokumentach spółki. Należy jednak pamiętać, że uczeń w swoim artykule powinien wyraźnie powołać się na konkretne źródło, także internetowe. W przypadku pisania reportażu nie jest naganne przywoływanie wpisów na blogu prowadzonym przez bohatera tekstu, podobnie jak cytowanie statusów publikowanych w mediach społecznościowych na temat opisywanego wydarzenia (pod warunkiem, że są one ogólnie dostępne).

Niezależnie od wcześniejszych uwag, w dydaktyce dziennikarstwa zaleca się, aby każdy tekst (bez względu na objętość) zawierał wypowiedź co najmniej jednego autentycznego rozmówcy. Wymóg ten przynosi niekiedy zaskakujące efekty. Uczeń niezainteresowany tematem, planujący potraktować go pobieżnie, zaczyna zgłębiać kolejne źródła informacji, co w sposób naturalny prowadzi do przygotowania atrakcyjniejszego materiału oraz osiągnięcia lepszych efektów dydaktycznych.

Ćwiczenia

Potwierdź swoje informacje

Zapisz źródła informacji swojego tekstu. Przekaż listę redaktorowi. Redaktor powinien do każdego źródła dopisać co najmniej

jedno inne, w którym można zweryfikować uzyskaną przez siebie informację.

Znajdź rozmówcę

Zaproponuj do swojego tematu trzech rozmówców, którzy udzielą ci informacji. Mogą być to na przykład uczestnicy wydarzenia, jego świadkowie, eksperci.

Pisanie

Pisanie artykułu rozpoczyna się od podjęcia decyzji, jaki gatunek zostanie użyty do prezentacji tematu. Zasadniczo, badacze dzielą gatunki dziennikarskie na: informacyjne, publicystyczne i formy mieszane³. Edukację dziennikarską należy rozpoczynać od nauki poprawnego konstruowania prostej informacji. Przy bardziej zaawansowanych grupach oraz przy zlecaniu zadań w formie pisemnej pracy domowej można wprowadzić dodatkowo na przykład wywiad, reportaż, recenzję, felieton. Na podstawowym poziomie zalecane jest jednak doskonalenie umiejętności w zakresie gatunków informacyjnych.

Na potrzeby zaproponowanych ćwiczeń można ustalić jeden wzór informacji dziennikarskiej, dowolnie go rozbudowywać, poszerzać lub, w razie potrzeby, ograniczać. Pozwoli to wyrobić u uczniów nawyk przejrzystego, komunikatywnego formułowania wypowiedzi. Jeśli uczestnicy zajęć opanują ten schemat, będą mogli go modyfikować i dostosowywać do konkretnych sytuacji.

Informacja składa się z: tytułu, lidu i korpusu (*body*) oraz opcjonalnie: nadtytułu i podpisu pod zdjęciem. Tytuł pełni funkcję informacyjną, ale ma również zachęcić czytelnika do lektury. Lid to jedno- lub kilkudzaniowe wprowadzenie do tekstu, które powinno zawierać podstawowe informacje. Korpus jest rozwinięciem lidu. Nadtytuł może przekazywać konkretną wiadomość, jeśli tytuł jest nieinformacyjny (opiera się na przykład na grze słów lub ma, przede wszystkim, przyciągnąć uwagę czytelnika). Podpis pod zdjęciem powinien zawierać konkretną informację i pozostawać w związku z fotografią.

Tekst powinien odpowiadać na następujące pytania: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, jak?, dlaczego?, z jakim skutkiem?, skąd to wiemy? Skrótową odpowiedź na pierwszych pięć pytań należy zawrzeć w lidzie. W praktyce szkolnej najczęściej popełnianym błędem jest stosowanie do materiałów dziennikarskich konstrukcji wypracowania z wstępem, rozwinięciem i zakończeniem.

Kolejną zasadą jest tzw. odwrócona piramida, symbolizująca taką konstrukcję tekstu, która powoduje, że najistotniejsze informacje znajdują się bliżej początku artykułu. Szczegóły mniej ważne dla całości przekazu umieszczane są dalej. Uczniowie często najatrakcyjniejsze informacje pozostawiają na koniec tekstu, próbując zaskoczyć czytelnika puentą. Niestety, niezależnie od tego, ile dziennikarz włoży pracy w napisanie tekstu, czytelnicy nie mają obowiązku doczytania artykułu do końca. Takim sytuacjom ma zapobiegać zasada odwróconej piramidy.

Język informacji musi być konkretny i zrozumiały, pozbawiony żargonu. Uczeń powinien oddzielać informację od komentarza (opinie własne autora można umieścić przy tekście, odgraniczając je jednak od informacji).

Ćwiczenia

A co, jeśli czytelnik nie ma czasu czytać całego tekstu?

Wykasuj drugą połowę swojego tekstu. Czy czytelnik wciąż otrzymał najważniejsze informacje, które chciałeś mu przekazać?

Sprawdź swój lid

Przekaż innemu członkowi grupy tylko lid swojego tekstu i zadawaj mu pytania: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, jak?, dlaczego? Sprawdź, czy jest w stanie na nie odpowiedzieć.

Redagowanie

Proces redagowania powinien przebiegać w parach: redaktor/dziennikarz. Jest to niezbędne, aby w równym stopniu zaangażować przedstawicieli obu działów w proces powstawania efektu końcowego ich pracy. Redaktor powinien wprowadzić zmiany językowe, merytoryczne i warsztatowe, zgodnie z zasadami podanymi w części poświęconej pisaniu artykułu.

Artykuł informacyjny powinien być przejrzysty i konkretny. Zazwyczaj pomaga w tym usunięcie zbędnych zaimków oraz dzielenie zdań złożonych na krótsze. Aby tekst był bardziej dynamiczny, można zwiększyć liczbę czasowników i usunąć zbędne przymiotniki. Warto również usuwać fragmenty, które nie zawierają konkretnych informacji. Redaktor powinien zadbać, aby w tekście znalazły się wypowiedzi obu stron konfliktu. W przeciwnym razie materiał nie będzie obiektywny.

Obowiązkiem redaktora jest również dobranie odpowiedniego materiału graficznego dostarczonego wcześniej przez fotoreportera.

Ćwiczenia

Kasuj wszystko, co zbędne

Przed rozpoczęciem redagowania artykułu wykasuj pierwszy i ostatni akapit tekstu. Zapytaj dziennikarza, czy po tej operacji tekst zawiera mniej informacji.

Usuń wszystkie formy zaimka „ów” (owego, owemu, itd.) oraz „swój” (swoją, swojemu, itd.). Sprawdź z autorem, czy po tej operacji tekst stał się mniej zrozumiały. Spróbuj zrobić to samo z innymi zaimkami.

Publikacja

Ostatnim elementem działalności redakcji jest publiczne udostępnienie efektu pracy całego zespołu. W epoce popularności internetu i mediów społecznościowych, publikacja gazetki na przykład w pliku pdf, jpg lub w formie strony internetowej nie powinna sprawić problemu, także finansowego. Z punktu widzenia dydaktycznego wyjście z efektem pracy grupy poza zamknięty krąg odbiorców jest niezwykle istotne. Uczniowie mogą czuć, że ich wkład w sukces grupy został doceniony. Moż-

liwość rozpowszechnienia informacji sprawia również, że autorzy czują odpowiedzialność za stworzone materiały.

W tym miejscu należy poruszyć kwestię plagiatu. Jest to nie tylko przestępstwo, ale również drastyczne złamanie norm etycznych zawodu dziennikarza i naruszenie zasad profesjonalizmu. Popelnienie plagiatu niekiedy sprawia, że autor zostaje wykluczony poza nawias społeczności dziennikarskiej, niezależnie od wcześniejszych dokonań.

Ćwiczenie

Tropienie plagiatu

Rozłóżcie między sobą artykuły. Wybierz losowo trzy zdania z różnych części tekstu i wpisz je w wyszukiwarkę internetową. Czy znalazłeś już opublikowane, pokrewne materiały dziennikarskie zawierające te same sformułowania?

Polecana literatura

Na rynku księgarskim dostępnych jest wiele pozycji z zakresu dziennikarstwa, zarówno o charakterze poradniczym, jak i teoretycznym. Poniżej omówiono te, które zdaniem autora są najbardziej przydatne w dydaktyce szkolnej.

Przegląd pomocnych książek należy zacząć od kompleksowych opracowań. Wśród godnych polecenia znajduje się *Dziennikarstwo i świat mediów* pod red. Z. Bauera i E. Chudzińskiego. Autorzy omawiają w przystępny sposób teorię i historię mediów, zagadnienia gatunków dziennikarskich i retoryki, warsztat dziennikarza prasowego, radiowego i telewizyjnego oraz kwestie prawne i etyczne. Zaletą opracowania jest przystępny język i organizacja treści, co sprawia, że poszczególne artykuły można polecić jako lekturę nie tylko nauczycielom, ale również uczniom.

W podobny sposób przygotowany jest *Słownik wiedzy o mediach* pod red. E. Chudzińskiego. Jest to raczej podręcznik, podzielony na części o historii i współczesności mediów, rozwoju mediów w Polsce i na świecie, gatunkach dziennikarskich, technologii, retoryce, ekonomice, prawie i etyce mediów. *Słownik* zawiera wiele ilustracji, przejrzystych tabel, zestawień, podsumowań i przykładów.

Trzecim kompleksowym opracowaniem jest *Biblia dziennikarstwa* pod red. A. Skworza i A. Niziołka. To najobszerniejsza pozycja w zestawieniu (liczy 776 stron), jednak artykuły nie są przesadnie długie. Największą zaletą opracowania jest fakt, że autorami są dziennikarze praktycy. Opisują oni własne doświadczenia z pracy redakcyjnej. Sprawia to, że znajdziemy tu mnóstwo przykładów, jednak trudno będzie oprzeć się na tych tekstach pod kątem teoretycznym. *Biblia* nadaje się jako zbiór materiałów do dyskusji podczas lekcji.

Teorię z praktyką łączy natomiast *Trener. Jak czytać gazety* M. Tomczyk-Maryon. Publikacja adresowana jest do uczniów szkół średnich, na co wskazuje podtytuł: *Liceum – poziom rozszerzony*. Oprócz teoretycznego wprowadzenia, autorka przygotowała 13 zadań, z których każde oparte jest na pracy z innym gatunkiem dziennikarskim. Analiza dotyczy nie samych tekstów, ale ostatecznych wersji już opublikowanych materiałów dziennikarskich. Uczeń może więc zobaczyć jaką rolę w tekście odgrywają fotografie, dodatkowe informacje umieszczone w ramkach, podpisy pod zdjęciami, a nawet krótkie czcionki.

Również praktyczne – choć typowo związane z polonistyką – ćwiczenia można znaleźć w *Warsztatach dziennikarskich* S. Bortnowskiego. Proponowane zadania są powiązane z programem języka polskiego. Dzięki temu pozycję można wykorzystać nie tylko przy prowadzeniu modułu dziennikarskiego, ale podczas lekcji poświęconych literaturze czy zagadnieniom językoznawczym.

Do pracy z bardziej zaawansowanymi grupami dziennikarskimi można polecić takie podręczniki, jak: *Dziennikarstwo – teoria i praktyka* T. Harcupa. Są to ciekawie przygotowane pozycje zawierające wiele cennych i praktycznych porad, jednak wymagają od uczniów zaangażowania i czasu. Mogą być one użyteczne w pracy z kołami dziennikarskimi lub przy realizowaniu programów skierowanych do osób szczególnie zainteresowanych tematem.

Przypisy

¹ Wykorzystano propozycje podane w: M. Kunczuk, A. Zipfel, *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Warszawa 2000, s. 119–121; M. Chyliński, S. Russ-Mohl, *Dziennikarstwo*, Warszawa 2008, s. 120–133; T. Harcup, *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, Łódź 2009, s. 60.

² K. Wólno-Zmorzyński, A. Kaliszewski, W. Furman, K. Pokorna-Ignatowicz, *Źródła informacji dla dziennikarza*, Warszawa 2008, s. 45.

³ M. Wojtak, *Gatunki dziennikarskie*, Lublin 2004, s. 29–38.

Bibliografia

- Skworz A., Niziołek A. (red.): *Biblia dziennikarstwa*, Kraków 2010.
 Bortnowski S.: *Warsztaty dziennikarskie*, Warszawa 2007.
 Chyliński M., Russ-Mohl S.: *Dziennikarstwo*, Warszawa 2008.
 Harcup T.: *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, Łódź 2009.
 Kunczuk M., Zipfel A.: *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Warszawa 2000.
 Chudziński E. (red.): *Słownik wiedzy o mediach*, Warszawa – Bielsko-Biała 2009.
 Tomczyk-Maryon M.: *Trener. Jak czytać gazety*, Warszawa – Bielsko-Biała 2008.
 Wojtak M.: *Gatunki dziennikarskie*, Lublin 2004.
 Wólno-Zmorzyński K., A. Kaliszewski, W. Furman, K. Pokorna-Ignatowicz: *Źródła informacji dla dziennikarza*, Warszawa 2008.